

Рада бізнес-
омбудсмена

Україна у війні: трансформація бізнес-середовища та перспективи інвестування

Березень 2025

План

Абревіатури	04
Вступ	05
Розділ I. Поточний стан бізнес-клімату в Україні	06
Частина 1. Загальна характеристика представників бізнесу, що взяли участь у дослідженні	06
Сфери бізнесу, представники яких взяли участь у опитуванні	06
Наявність іноземного капіталу	07
Переважаюча організаційна форма ведення бізнесу	07
Показники щодо кількості працівників та доходів за останній фінансовий рік	07
Переміщення бізнесу через військові дії	08
Висновки до частини 1	08
Частина 2. Участь приватного бізнесу у публічних закупівлях. Ключові проблемні моменти, з якими зіштовхується бізнес при участі у публічних закупівлях	08
Досвід роботи з публічними закупівлями	09
Проблеми з оплатою, затримками в оплаті або підписанням актів виконаних робіт/наданих послуг при роботі з публічними закупівлями	09
Ключові проблемні питання, з якими зіштовхнувся бізнес при роботі з публічними закупівлями	09
Бажання брати участь у публічних закупівлях у майбутньому	10
Зміни до чинної системи публічних закупівель	10
Висновки до частини 2	11
Частина 3. Випадки недобросовісної поведінки (рішення, дії, бездіяльність) з боку органів державної або місцевої влади по відношенню до бізнесу, у тому числі під час реалізації проєктів відновлення, протягом останніх трьох років	12
Наявність випадків недобросовісної поведінки (рішення, дії, бездіяльність) при веденні бізнесу, у тому числі реалізації проєктів відновлення з боку органів державної або місцевої влади протягом останніх трьох років	12
Найбільш розповсюджені приклади випадків недобросовісної поведінки щодо представників опитаного бізнесу	13
Висновки до частини 3	13
Частина 4. Відношення бізнесу до державних цифрових послуг	14
Використання державних цифрових послуг (наприклад, Дія)	14
Зауваження до роботи державних цифрових послуг	14
Висновки до частини 4	14
Частина 5. Пропозиції бізнесу щодо покращення бізнес-клімату та співпраці між державою та бізнесом, у тому числі і у сфері відновлення	15
Частина 6. Найактуальніші виклики для бізнесу на даний момент	16
Частина 7. Бажання надалі займатись бізнесом	18
Висновки до Розділу I	18

Розділ II. Поточний стан інвестиційної привабливості України	19
Частина 1. Загальна характеристика представників бізнесу, що взяли участь у дослідженні.....	19
Країни, представники бізнесу яких взяли участь у дослідженні	19
Сфери бізнесу, представники яких взяли участь у дослідженні	20
Переважаюча організаційна форма ведення бізнесу	20
Показник по кількості працівників та доходам за останній фінансовий рік	20
Висновки до частини 1.....	21
Частина 2. Сфери інтересу та інвестиційної привабливості.....	21
Прогнозований розмір інвестицій у бізнес в Україні.....	21
Сфери інтересу для іноземного бізнесу в Україні.....	22
Форми здійснення іноземних інвестицій в Україну	22
Висновки до частини 2	22
Частина 3. Зацікавленість бізнесу брати участь у публічних закупівлях.....	23
Висновки до частини 3	23
Частина 4. Стимули та перешкоди для інвестування в Україну	23
Правові та регуляторні перешкоди для інвестування в Україну після закінчення військових дій.....	24
Питання корупції та прозорості ведення бізнесу в Україні при ухваленні інвестиційних рішень	24
Найбільші перешкоди/виклики для започаткування бізнесу в Україні.....	25
Вплив війни на готовність іноземного бізнесу інвестувати в Україну.....	25
Вплив стабільності місцевої валюти, рівня інфляції та економічного зростання в Україні на прийняття рішення щодо інвестування в Україну	26
Зміни, що сприятимуть притоку інвестицій в Україну	26
Висновки до частини 4	27
Висновки до Розділу II.....	27

Цей звіт підготували:

Заступниця бізнес-омбудсмена **Тетяна Коротка**

Старший менеджер з питань відновлення **Дмитро Полянський**

Старший менеджер з правових питань відновлення **Олена Чорна**

Економічний аналітик **Ірина Ткаченко**

Спеціаліст з відновлення інфраструктури **Роман Гомонець**

Під керівництвом бізнес-омбудсмена **Романа Ващука**

Абревіатури

АТ	Акціонерне товариство
ДП	Державне підприємство
ЄС	Європейський Союз
КМУ	Кабінет Міністрів України
МФО	Міжнародні фінансові організації
ОВД	Оцінка впливу на довкілля
РБО	Рада бізнес-омбудсмена
ТОВ	Товариство з обмеженою відповідальністю
ФОП	Фізична особа-підприємець

Преамбула

Команда з політики та відновлення Ради бізнес-омбудсмена (РБО) ініціювала це дослідження на початку своєї діяльності¹, розвиваючи новий напрям роботи і прагнучи переоцінити поточний стан бізнес-середовища в Україні в контексті відновлення. Дослідження охоплює аналіз інвестиційної привабливості країни очима іноземних та місцевих інвесторів. Особливу увагу приділено ключовим проблемам, що впливають на тактичні та стратегічні рішення бізнесу щодо участі у національних та регіональних проектах реконструкції економіки.

Методологія

Дане дослідження здійснено на підставі власного опитування представників національного та іноземного бізнесу, яке було проведено командою Ради бізнес-омбудсмена. Короткий список актуальних питань був сформований на основі частих запитань, що піднімаються різними стейкхолдерами при взаємодії з РБО. Всі зауваження та пропозиції, які наведені у даному дослідженні є або прямими цитатами наданих респондентами відповідей, або узагальненими відповідями респондентів.

Вступ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало переломним моментом для українського бізнес-середовища, докорінно змінивши його функціонування, пріоритети та стратегії розвитку. Попри руйнівний вплив бойових дій, українські підприємці демонструють виняткову стійкість, адаптуються до нових умов та активно сприяють відбудові економіки країни. Водночас інтерес з боку міжнародних інвесторів до українського ринку залишається стабільним, а у багатьох секторах – зростає.

Структура економіки України також змінилася, і відновлення вимагає розвитку нових галузей та інфраструктури. Це передбачає інтеграцію в глобальні ланцюги поставок, збільшення експорту та модернізацію продукції, що виробляється в Україні. Усе це сприяє прискореному економічному розвитку, а також відображає поглиблення євроінтеграції та вихід на трансатлантичні ринки.

Метою даного дослідження є аналіз трансформації бізнес-середовища України у воєнний період, вивчення ключових викликів та можливостей для підприємств, а також оцінка перспектив інвестування у країну на тлі післявоєнної відбудови.

¹ з вересня 2024 року

Поточний стан бізнес-клімату в Україні

Частина 1. Загальна характеристика представників бізнесу, що взяли участь у дослідженні

1.1. Сфери бізнесу, представники яких взяли участь у опитуванні

Компанії, що взяли участь у дослідженні, представляють такі ключові сфери бізнесу в Україні: енергетику (29,2% респондентів), будівництво (16,7%), металургію (13,3%), ІТ (13,3%) та переробну промисловість (13,3%). Сукупно ці галузі охоплюють 85,8% усіх опитаних компаній.

Інші 14,2% респондентів представляють такі сфери, як: споживчий сектор, роздрібна торгівля та дозвілля, фінансові послуги та ринки капіталу, консалтинг, інжиніринг, проектування та управління будівництвом, дистрибуція полімерних матеріалів, аудит і податковий консалтинг, страхування, агросектор, гірничо-видобувна галузь, оздоровчі технології, юридичні послуги та управління активами.

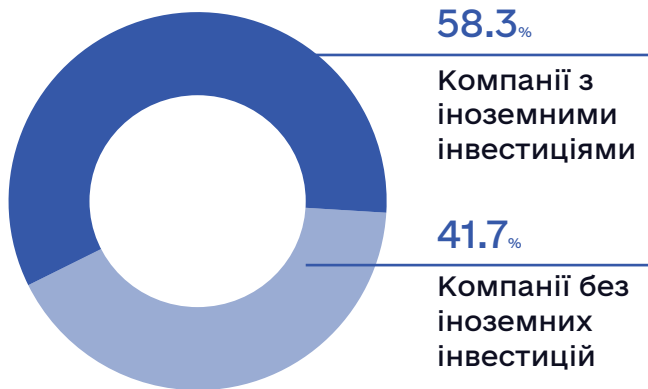
Розподіл респондентів за галузями

1.2. Наявність іноземного капіталу

Більше половини опитаних компаній мають іноземні інвестиції у статутному капіталі або іноземні інвестиції залучені іншим чином (58,3%).

Розподіл компаній за наявністю іноземних інвестицій

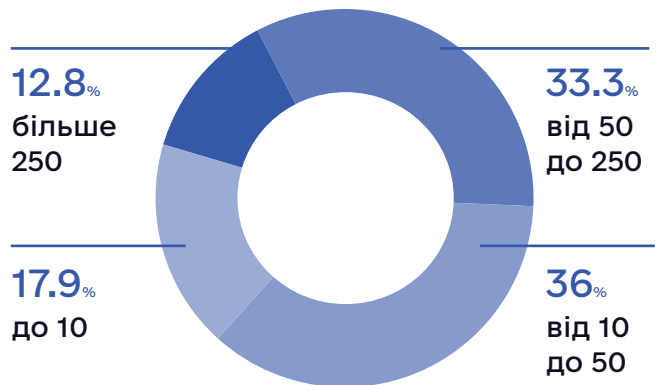
1.3. Переважна організаційна форма ведення бізнесу

За організаційно-правовою формою більшість представників діючого бізнесу (81%) – це товариства з обмеженою відповідальністю. Решта – акціонерні товариства, підприємства з іноземними інвестиціями, іноземні представництва та фізичні особи-підприємці. Дане дослідження ще раз підкреслює, що товариство з обмеженою відповідальністю залишається найбільш розповсюдженою організаційно-правовою формою здійснення бізнесу в Україні

1.4. Показники по кількості працівників та доходів за останній фінансовий рік

Переважає частина респондентів мають штат найманих працівників у кількості від 10 до 50 осіб (36%) та від 50 до 250 осіб (33,3%). Частка підприємств з чисельністю до 10 працівників становить 17,9%, тоді як компанії з понад 250 працівниками складають 12,8% серед учасників дослідження.

Розподіл підприємств за кількістю найманих працівників (%)

Щодо фінансового стану підприємств, що здійснюють діяльність в Україні, за результатами опитування спостерігається така ситуація. У більшості респондентів (56,5%) дохід за останній фінансовий рік склав менше 5 млн доларів США. За даними опитування, 15,4% підприємств отримали дохід у межах 5–10 млн доларів США, а 17,9% – від 10 до 100 млн доларів. Водночас, 10,2% респондентів повідомили про дохід, що перевищує 100 млн доларів США.

Фінансовий дохід підприємств (за фінансовий рік)

1.5. Переміщення бізнесу через військові дії

Переважає більшість представників бізнесу, які взяли участь у нашому опитуванні, зазначили, що не є релокованими (92,3% респондентів). Ще 2,6% повідомили, що їхній бізнес було релоковано. Крім того, 5,1% респондентів не надали відповіді на це питання.

Висновки до частини 1

У нашому дослідженні взяли участь представники широкого кола сфер бізнесу, що дозволяє сформувати комплексне уявлення про загальний стан бізнес-клімату в Україні. Серед респондентів – як представники суто національного бізнесу, так і компанії з іноземною участю у статутному капіталі або з іноземним фінансуванням, залученим іншим способом. Попри повномасштабну війну та пов'язані з нею виклики й наслідки, підприємства демонструють відносно стабільні фінансові результати. Переважна частина опитаних компаній мають штат у межах від 10 до 50 працівників (36%) або від 50 до 250 працівників (33,3%).

Частина 2. Участь приватного бізнесу у публічних закупівлях. Ключові проблемні моменти, з якими зіштовхується бізнес при участі у публічних закупівлях

Актуальність висвітлених питань

Рада бізнес-омбудсмена приділила окрему увагу питанням, які висвітлені у даній частині звіту, оскільки під час роботи зі скажниками неодноразово отримувала звернення щодо проблем, з якими стикається бізнес у сфері публічних закупівель.

Це особливо актуально з огляду на те, що значна частина найбільших проєктів, зокрема у сфері будівництва та відбудови, фінансується за рахунок державного та місцевого бюджетів або

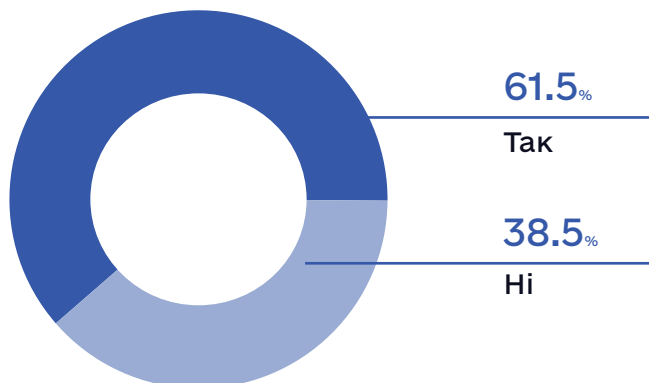
коштів міжнародних донорів. Переможці таких проєктів обираються з урахуванням положень Закону України «Про публічні закупівлі».

У лютому 2025 року РБО опублікувала звіт [«Проблеми захисту та відновлення критичної інфраструктури із залученням приватного сектору»](#). У ньому висвітлено основні проблеми та виклики, що постають перед державою та бізнесом у контексті захисту та відновлення об'єктів критичної інфраструктури.

2.1. Досвід роботи з публічними закупівлями

Більше половини опитаних підприємців повідомили, що мали досвід роботи з публічними закупівлями (61.5%).

Досвід роботи з публічними закупівлями

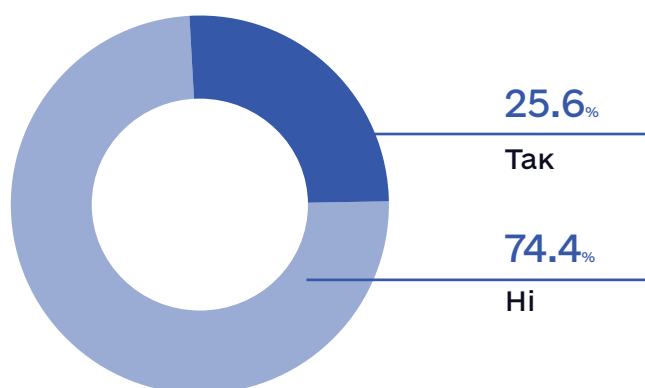
2.2. Проблеми з оплатою, затримками в оплаті або підписанням актів виконаних робіт/наданих послуг при роботі з публічними закупівлями

Актуальність дослідження цього питання зумовлена тим, що під час розгляду скарг бізнесу неодноразово порушувалося питання відсутності оплати за вже виконані роботи, а також численних випадків непідписання актів виконаних робіт. Така ситуація, у свою чергу, спричиняє наступне: 1) сумнівні підрядники/виконавці робіт, які виконали роботу і вклали свої кошти не можуть отримати зароблені кошти; 2) виникають значні репутаційні ризики, оскільки непідписання актів виконаних робіт з боку замовника за виконану роботу (за умови отримання авансу) майже гарантовано призводить до відкриття кримінальної справи по відношенню до виконавця робіт. У результаті, все вищезазначене призводить до того, що певна частина виконавців/підрядників: 1) банкрутує через відсутність отриманих коштів (адже такі роботи передбачають мільйонні витрати);

2) не бажає брати участь у виконанні робіт у сегменті Business to Government, а воліє співпрацювати надалі тільки у сегменті Business to Business. Більш детально з цією проблемою можна ознайомитися у другому розділі нашого звіту [«Проблеми захисту та відновлення критичної інфраструктури із залученням приватного сектору»](#).

Стосовно питань оплати, затримок в оплаті або оформленні актів наданих послуг/виконаних робіт, то переважна більшість респондентів (74,4%) зазначили, що не стикалися з такими проблемами. Водночас 25,6% опитаних підприємців повідомили про випадки затримок в оплаті або оформленні актів під час участі у публічних закупівлях.

Наявність затримок в оплаті або погодження актів у публічних закупівлях

2.3. Ключові проблемні питання, з якими зіштовхнувся бізнес при роботі з публічними закупівлями

Серед ключових проблемних питань, з якими зіштовхнувся бізнес при роботі з державними закупівлями варто виділити наступні:

1) Проблеми, пов'язані з недобросовісною конкуренцією та штучними обмеженнями участі у публічних закупівлях:

- Корупція та нечесна конкуренція;

- Лобювання окремих постачальників шляхом встановлення невластивих або надмірних вимог, сформульованих під конкретного замовника;
- Відсутність ефективного механізму оскарження тендерних вимог;
- Неконкурентні цінові пропозиції;
- Затягування процесу прийняття рішень;
- Використання ціни як єдиного або основного критерію оцінки, без урахування якості, строків, досвіду тощо;
- Недосконалість критеріїв попередньої кваліфікації може призводити до участі у тендерах фінансово чи технічно невідповідних компаній, що, у свою чергу, здатне уповільнити процес і завести тендерну процедуру в глухий кут;
- Наявна система здебільшого дозволяє проведення тендерів лише для короткострокових контрактів, що обмежує стратегічне планування.

2) Проблеми, пов'язані з виконанням укладених контрактів:

- Неможливість зміни типових умов контрактів з боку виконавця;
- Можлива зміна умов контрактів з боку замовника у процесі виконання контрактів;
- Відсутність симетрії у штрафних санкціях;
- Затримки у фінансуванні, слабе управління при реалізації проєктів з боку замовника;
- Затримка платежів і відмова у підписанні актів виконаних робіт з необґрунтованих причин.

3) Репутаційні ризики:

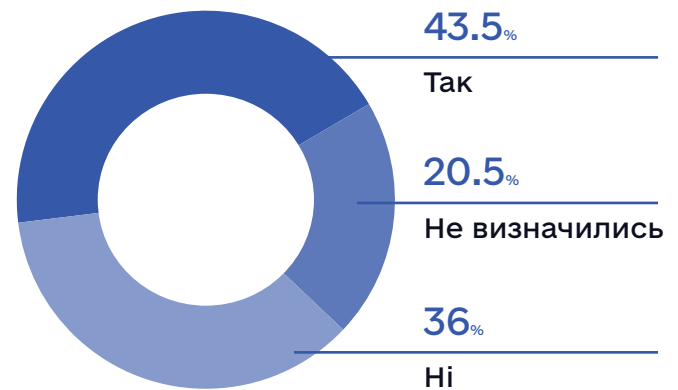
- Підвищена та надмірна увага з боку контролюючих органів;
- Відкриття кримінальних проваджень, як «обов'язкова» складова при роботі із державними закупівлями.

2.4. Бажання брати участь у публічних закупівлях у майбутньому

Кількість респондентів, які заявили про бажання й надалі брати участь у публічних закупівлях, становить 43,5%. Решта 56,5% підприємців-респондентів вказали, що:

- 1) вони не бажають більше брати участь у публічних закупівлях (36%);
- 2) ще не визначились (20,5%).

Бажання брати участь у публічних закупівлях у майбутньому

2.5. Зміни до чинної системи публічних закупівель

Пропозиції змін, які, на думку респондентів, варто внести до системи публічних закупівель²:

- Запровадження механізмів передачі частини функціоналу зовнішнім підрядникам, які працюватимуть під наглядом громадських організацій;
- Наближення до процедур закупівель МФО;
- Впровадження закупівель за законодавством ЄС;
- Спрощення виходу на ринок держзамовлень для оборонних потреб;
- Скасування постанови КМУ «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» від 9 червня 2021 року № 590;

² РБО може не розділяти окремі позиції респондентів, ці думки були відображені у звіті для подальшого аналізу та дискусії.

- Запровадження прозорих та чітких умов участі у закупівлях;
- Підвищення прозорості та пришвидшення процедур проведення публічних закупівель;
- Запровадження спрощеної процедури скарг на незалежну комісію;
- Відмова від підходу визначення переможця виключно за критерієм найнижчої ціни. Закупівлі мають базуватися на комплексній оцінці – досвід, технічні можливості, фінансова стабільність, експертність тощо;
- Удосконалення критеріїв попередньої кваліфікації;
- Запровадження більш справедливих умов договорів, що пропонуються виконавцям;
- Уникнення надмірної бюрократії з боку державних замовників під час перевірки актів виконаних робіт, що нерідко використовується як формальний привід для затримки або відмови в оплаті;
- Зменшення кількості документів, які компанія повинна подавати для участі в аукціоні;
- Запровадження можливості укладання довгострокових контрактів.

Додатково звертаємо увагу, що проблемні аспекти функціонування системи публічних закупівель у сфері відновлення та захисту об'єктів критичної інфраструктури були предметом окремого дослідження, проведеного РБО. Із його результатами можна ознайомитися у звіті «Проблеми захисту та відновлення критичної інфраструктури із залученням приватного сектору».

Висновки до частини 2

Як свідчать результати дослідження, понад половина представників бізнесу, які взяли участь в опитуванні (61,5%), мають досвід участі у публічних закупівлях. Що стосується наявності проблем з оплатами, затримками чи підписанням актів виконаних робіт/наданих послуг – 75% респондентів зазначили, що не стикалися з подібними труднощами, тоді як 25% повідомили про затримки в оплаті або підписанні актів. Водночас варто звернути увагу, що лише 43,5% респондентів підтвердили бажання й надалі брати участь у публічних закупівлях. Решта (56,5%) або не мають такого наміру, або ще не ухвалили остаточного рішення. У межах дослідження були також визначені ключові проблеми, з якими бізнес стикається у процесі взаємодії з системою публічних закупівель. Вони згруповані за трьома основними категоріями:

1. проблеми, пов'язані з недобросовісною конкуренцією та штучними обмеженнями участі у закупівлях;
2. проблеми, що виникають під час виконання укладених контрактів;
3. репутаційні ризики для бізнесу.

Представлена статистика свідчить про наявність системних проблем у сфері публічних закупівель, які суттєво впливають на рівень довіри бізнесу та їхнє бажання брати участь у таких процедурах - навіть попри те, що саме державні закупівлі наразі забезпечують більші обсяги замовлень порівняно з приватним сектором.

Крім того, ми запропонували респондентам висловити бачення змін, які, на їхню думку, є найбільш нагальними та мають бути впроваджені у чинну систему публічних закупівель. Ці пропозиції викладено у цій частині звіту як прямий зворотний зв'язок бізнесу щодо поточного стану системи.

Частина 3. Випадки недобросовісної поведінки (рішення, дії, бездіяльність) з боку органів державної або місцевої влади по відношенню до бізнесу, у тому числі під час реалізації проєктів відновлення, протягом останніх трьох років

Актуальність висвітлених питань

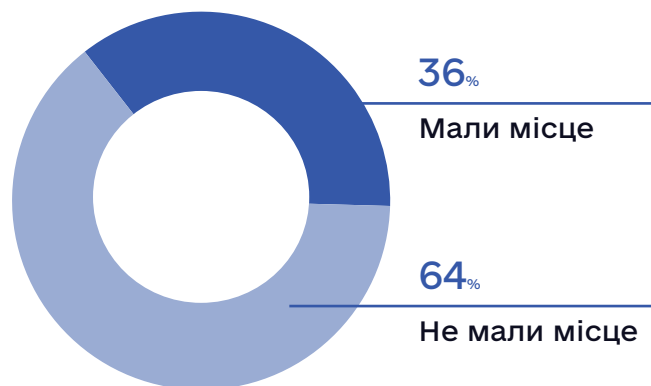
Рада бізнес-омбудсмена приділила окрему увагу питанням, викладеним у цій частині звіту, оскільки під час роботи зі скажниками неодноразово отримувала звернення щодо недобросовісної поведінки (рішень, дій або бездіяльності) з боку органів державної чи місцевої влади під час ведення бізнесу, зокрема в межах реалізації проєктів відновлення та участі

у державних закупівлях. Окремо до цього звіту, РБО підготувала рекомендації, які направлені на покращення взаємодії бізнесу, органів державної влади та місцевого самоврядування щодо захисту та відновлення критичної інфраструктури, які опубліковані у звіті [«Проблеми захисту та відновлення критичної інфраструктури із залученням приватного сектору»](#).

3.1. Наявність випадків недобросовісної поведінки (рішення, дії, бездіяльність) при веденні бізнесу, у тому числі при реалізації проєктів відновлення з боку органів державної або місцевої влади протягом останніх трьох років

Понад третину респондентів (36%) зазначили, що за останні три роки щодо них траплялися випадки недобросовісної поведінки з боку органів державної або місцевої влади.

Наявність випадків недобросовісної поведінки

При цьому у випадках недобросовісної поведінки (рішень, дій або бездіяльності) з боку органів державної чи місцевої влади щодо представників бізнесу, зокрема під час реалізації проєктів відновлення, лише третина респондентів (35,9%) зверталися до суду або інших органів для захисту своїх інтересів. Натомість 48,7% не зверталися до жодних інстанцій, а ще 15,4% намагалися врегулювати ситуацію іншим способом.

Звернення до суду або інших органів у випадку недобросовісної поведінки

3.2. Найбільш розповсюджені приклади випадків недобросовісної поведінки щодо представників опитаного бізнесу

Нижче наводимо найбільш розповсюджені приклади недобросовісної поведінки, які мали місце по відношенню до представників опитаного бізнесу:

- Ігнорування норм податкового законодавства, зокрема положень щодо відшкодування ПДВ;
- Ігнорування скарг, аргументів та необґрунтованість у прийнятті рішень на закупівлю;
- Саботаж приймання продукції, погрози, візити правоохоронних органів на підприємство з метою «вирішення питання» щодо відмови від підписання договору, вимагання хабара (від різних замовників та у межах різних контрактів);
- Недотримання початкових домовленостей та умов підписаного договору; не підписані акти виконаних робіт;
- Встановлення непрозорих та дискримінаційних вимог до учасників тендерів з метою недопущення до участі у відновлювальних або налагоджувальних роботах (зокрема в енергетичній сфері);
- Затримки платежів за реалізацію критично важливих інфраструктурних проєктів; невизначеність призупинених проєктів критичної інфраструктури; відсутність оплати за виконані роботи, зокрема на трансформаторних підстанціях, пошкоджених унаслідок ракетних обстрілів або атак дронів, а також відмова замовників підписувати акти виконаних робіт;
- Відкриття кримінальних проваджень щодо підприємств без належних підстав;
- Неоплата ДП «Гарантований покупець» за вироблену електроенергію в повному обсязі.

Висновки до частини 3

Виходячи з наведених даних, на жаль, спостерігається, що понад третина представників опитаного бізнесу стикалися з випадками недобросовісної поведінки (рішень, дій або бездіяльності) з боку органів державної чи місцевої влади під час здійснення господарської діяльності, зокрема, в межах реалізації проєктів відновлення, протягом останніх трьох років. У цих випадках лише третина респондентів зверталася до суду або інших уповноважених органів для захисту своїх прав та інтересів.

У цьому звіті наведено найбільш поширені приклади недобросовісної поведінки з боку органів влади, які були безпосередньо зазначені самими представниками бізнесу.

Наведена інформація свідчить про те, що випадки порушення законодавства з боку представників державних і місцевих органів стосовно бізнесу в Україні досі залишаються поширеними. При цьому результати опитування вкотре підтверджують, що лише третина підприємців зверталася за захистом до суду або інших інституцій. Решта або не вдавалися до жодних дій, або намагалися вирішити ситуацію іншими шляхами.

Ці дані, на жаль, вказують на низький рівень довіри до судової системи та інших державних органів, які відповідальні за захист прав бізнесу та забезпечення законності.

Частина 4. Відношення бізнесу до державних цифрових послуг

Актуальність висвітлених питань

Питання, висвітлені в цій частині звіту, покликані з'ясувати, наскільки бізнес користується державними цифровими послугами (зокрема, через застосунок Дія), а також які ключові зауваження підприємці мають щодо функціонування цих сервісів.

4.1. Використання державних цифрових послуг (наприклад, Дія)

Менше 30% респондентів зазначили, що постійно користуються державними цифровими послугами, зокрема через застосунок Дія (28,2%). Інша частина респондентів вказали, що вони використовують їх час від часу (41%) або не використовують взагалі (30,8%).

Використання бізнесом державних цифрових послуг

4.2. Зауваження до роботи державних цифрових послуг

Представники бізнесу, які взяли участь у опитуванні, загалом позитивно відгукнулись про роботу державних цифрових послуг, але, поміж тим, виділили наступні зауваження до роботи державних цифрових послуг, які на їх думку є ключовими³:

- Деякі держоргани досі не використовують платформу Дія (через технічну неможливість або небажання), унаслідок чого заявників часто просять дублювати подані в Дії документи у вигляді завірених паперових копій;
- Має бути працююча «паперова» альтернатива;
- Необхідно скасувати обов'язковість окремих експертних висновків, які є фінансово обтяжливими для малого бізнесу, або ж запровадити граничну вартість таких послуг;
- Пропонується забезпечити можливість для всіх органів влади працювати в межах єдиної цифрової системи (наприклад, на базі платформи Дія).

Висновки до частини 4

Як свідчать наведені дані, менше третини респондентів – представників бізнесу – активно користуються державними цифровими послугами. Респонденти, які все ж використовують цифрові послуги, здебільшого позитивно оцінюють їхню роботу, хоча й зазначають окремі, на їхню думку, суттєві зауваження. Ці застереження були враховані та відображені у цьому звіті.

³ РБО може не розділяти окремі позиції респондентів, ці думки були відображені у звіті для подальшого аналізу та дискусії.

Частина 5. Пропозиції бізнесу щодо покращення бізнес-клімату та співпраці між державою та бізнесом, у тому числі і у сфері відновлення

Ми поставили представникам бізнесу запитання щодо того, які процеси вони хотіли б покращити або пришвидшити для ефективнішого ведення діяльності, зокрема у сфері відновлення, з метою підвищення якості співпраці між державою та бізнесом.

Нижче наведено основні пропозиції, які, на думку бізнесу, доцільно імплементувати для покращення умов ведення підприємницької діяльності та підвищення якості співпраці між державою і бізнесом (пряма мова)⁴:

- Перевести всі обслуговуючі функції на аутсорсинг до зовнішніх підрядників, які не підконтрольні державі;
- Забезпечити наявність єдиної платформи з доступом до стратегій, планів відновлення та інформації щодо взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями (МФО) як на національному, так і на регіональному рівні; розвивати спроможність співпраці з МФО на всіх рівнях;
- Зробити політику держави більш прогнозованою у сфері оподаткування, діяльності держмонополій (наприклад, «Укрзалізниця») та проведення перевірок – не змінювати «правила гри» принаймні в межах одного бюджетного року;
- Змінити систему покарань з метою стимулювання добросовісної поведінки відповідальних осіб;
- Зменшити роль держави у процесі прийняття рішень, які впливають на бізнес;
- Органи місцевого самоврядування не повинні виконувати функцію розпорядників коштів. Комерційна складова позбавлена прибутковості за умов прозорого ціноутворення та чітко визначених обсягів виконаних робіт;
- Скоротити кількість чиновників, які створюють надмірні вимоги до бізнесу, нівелюючи ефект від дерегуляції;
- Провести повноцінну судову реформу;
- Спрощення порядку відведення земельних ділянок для розробки родовищ корисних копалин; зміна процедури отримання ОВД із скороченням строків;
- Пришвидшити ухвалення рішень з боку державних органів і донорів, зважаючи на обмеженість ресурсів та необхідність оперативного реагування;
- Якнайшвидше розпочати реалізацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та Туреччиною;
- Прискорити бюрократичні процеси через призначення менеджерів і керівників, готових брати відповідальність за ухвалені рішення;
- Забезпечити чесні правила гри з боку Уряду.

⁴ РБО може не розділяти окремі позиції респондентів, ці думки були відображені у звіті для подальшого аналізу та дискусії.

Частина 6. Найактуальніші виклики для бізнесу на даний момент

У рамках дослідження ми звернулися до представників бізнесу з питанням про ключові виклики, які найбільше впливають на їхню діяльність в Україні.

Серед викликів, які найбільше впливають на бізнес в Україні, респонденти відзначили наступні (у порядку першочерговості і найбільшого впливу)⁵:

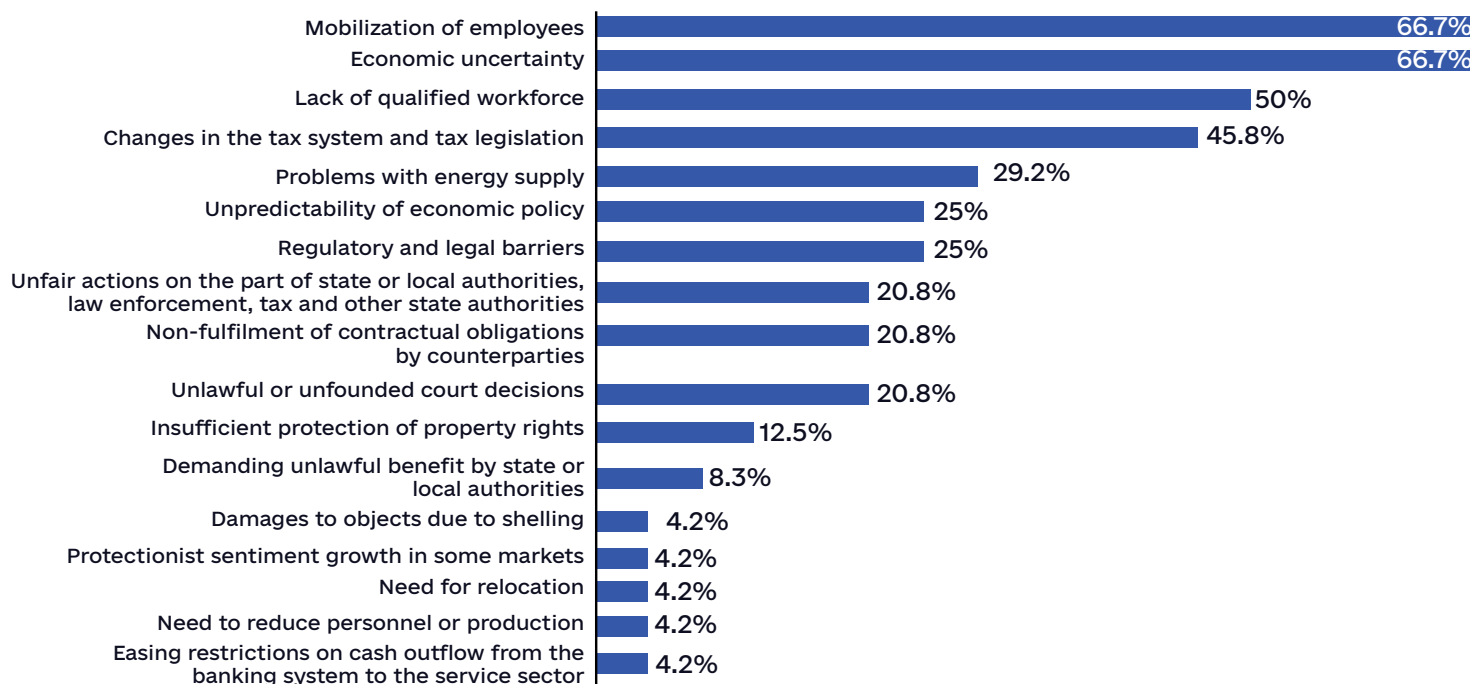
1. Мобілізація працівників (66-86,7%);
2. Недостатність кваліфікованих працівників; зміни податкової системи та податкового законодавства (50-60%);
3. Економічна невизначеність; проблеми з енергопостачанням; непрогнозованість економічної політики (20-53,3%)⁶;
4. Недобросовісні дії з боку органів державної або місцевої влади, правоохоронних, податкових та інших державних органів (20-46,7%);
5. Регуляторні та юридичні бар'єри (25-26,7%);
6. Неправомірні/необґрунтовані судові рішення; пошкодження об'єктів через обстріли; невиконання договірних зобов'язань з боку контрагентів (20%);
7. Недостатній захист права власності (12-13,3%);
8. Вимагання неправомірної вигоди з боку органів державної або місцевої влади; зростання протекціоністських настроїв на деяких ринках; непрогнозованість у питаннях мобілізації (4-7,1%);
9. Необхідність релокації; необхідність скорочення персоналу чи виробництва (4,2%).

Нижче наведено відповіді підприємців у вигляді діаграм щодо того, які виклики є найбільш актуальними для їхнього бізнесу. Діаграма українською мовою відображає відповіді національного бізнесу, тоді як діаграма англійською мовою – відповіді іноземного бізнесу, що здійснює діяльність в Україні.

⁵ РБО може не розділяти окремі позиції респондентів, ці думки були відображені у звіті для подальшого аналізу та дискусії.

⁶ До відома: Опитування окремо охоплювало резидентів та нерезидентів, які здійснюють діяльність в Україні. Тому наведені у діаграмах результати відображають відмінності у сприйнятті викликів цими двома групами.

Які з наступних викликів є найактуальнішими на даний момент для Вашого бізнесу

Частина 7. Бажання надалі займатись бізнесом

Попри всі зазначені вище виклики, понад 92% респондентів відповіли ствердно на запитання, чи планують вони й надалі займатися бізнесом.

Висновки до Розділу I

- Український бізнес значно активніше залучений до участі в державних закупівлях порівняно з іноземним. Державні закупівлі становлять підвищений інтерес переважно для національних компаній, водночас підприємства з іноземним капіталом також розглядають цю сферу як перспективну;
- Попри те, що більшість респондентів зазначили відсутність проблем під час участі у державних закупівлях, ті, хто все ж стикався з труднощами, вказують на їхню суттєвість і вагомі недоліки, описані вище;
- Потребує окремої уваги той факт, що менше половини респондентів висловили готовність і надалі брати участь у державних закупівлях за умови збереження наявних недоліків у цій системі;
- Понад третини підприємців стикалася з випадками недобросовісної поведінки з боку органів державної або місцевої влади протягом останніх трьох років, зокрема під час реалізації проєктів відновлення. Це — надзвичайно високий показник, що потребує особливої уваги;
- У випадках недобросовісної поведінки з боку органів державної або місцевої влади понад половина респондентів не зверталася до суду чи інших органів для захисту своїх інтересів або намагалися вирішити ситуацію іншим шляхом. Це свідчить про високий рівень недовіри до чинної системи правосуддя та механізмів оскарження неправомірних дій з боку державних і місцевих органів влади;
- Загалом бізнес доволі позитивно оцінює державні цифрові послуги, однак відзначає, що не всі органи приймають електронні документи і продовжують вимагати паперові аналоги;
- Серед ключових викликів, які найбільше впливають на ведення бізнесу в Україні, респонденти відзначають: **мобілізацію працівників і нестачу кваліфікованих кадрів; часті зміни податкової системи та законодавства; економічну невизначеність; перебої з енергопостачанням; непрогнозованість економічної політики; а також недобросовісні дії з боку органів державної та місцевої влади, правоохоронних, податкових та інших державних структур. При цьому проблеми, спричинені неправомірними діями органів влади та необґрунтованими судовими рішеннями, за рівнем негативного впливу прирівнюються до наслідків від пошкодження об'єктів унаслідок обстрілів.**

Поточний стан інвестиційної привабливості України

Частина 1. Загальна характеристика представників бізнесу, що взяли участь у дослідженні

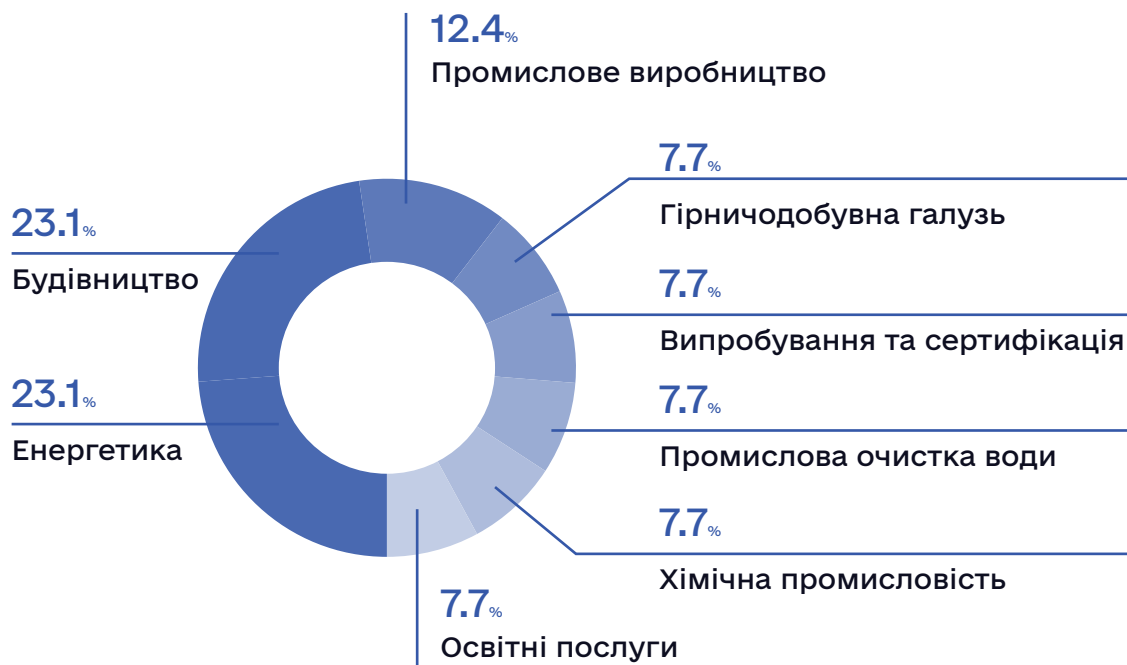
Ця частина дослідження висвітлює загальну характеристику бізнесів, що взяли участь в опитуванні: країну походження, сфери діяльності, переважні організаційно-правові форми, а також розмір підприємств респондентів – за показниками чисельності найманих працівників та обсягу доходу за останній фінансовий рік.

1.1. Країни, представники бізнесу яких взяли участь у дослідженні

Представники бізнесу, які взяли участь у нашому дослідженні, є резидентами наступних країн: Польща, Німеччина, Канада, Великобританія, Швеція, Франція, Болгарія, а також Україна.

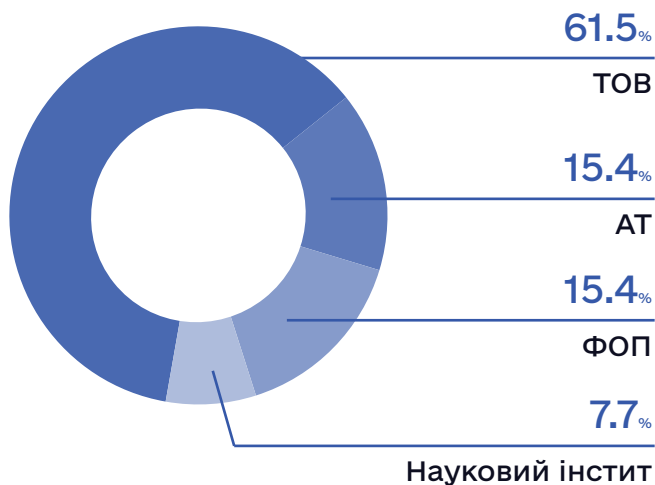
1.2. Сфери бізнесу, представники яких взяли участь у дослідженні

Представники бізнесу, які взяли участь у дослідженні, представляють наступні сфери бізнесу: будівництво (23,1%), енергетика (23,1%), промислове виробництво (12,4%), хімічна промисловість (7,7%), промислова очистка води (7,7%), випробування та сертифікація (7,7%), гірничодобувна галузь (7,7%), освітні послуги (7,7%).

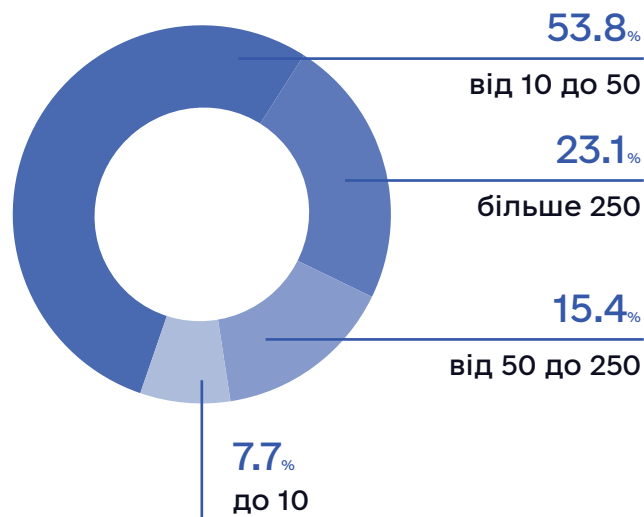
1.3. Переважна організаційна форма ведення бізнесу

Серед опитаного іноземного бізнесу за організаційно-правовою формою переважають товариства з обмеженою відповідальністю – 61,5%. Частка акціонерних товариств і фізичних осіб-підприємців становить по 15,4%, ще 7,7% – це наукові інститути.

1.4. Показник по кількості працівників та доходам за останній фінансовий рік

Понад половину респондентів (53,8%) становлять компанії з чисельністю штатних працівників від 10 до 50 осіб. Майже чверть опитаних (23,1%) мають у штаті понад 250 працівників. Частка бізнесу з кількістю працівників від 50 до 250 становить 15,4%, а компаній з кількістю до 10 працівників включно – 7,7%.

Щодо фінансового стану опитаних представників бізнесу, то більшість із них (46,2%) мали дохід менше 5 млн доларів США за останній фінансовий рік. Майже третина підприємців (30,8%) отримали дохід у межах від 10 до 100 млн доларів США. Частка бізнесу з річним доходом від 5 до 10 млн доларів становить 15,4%, тоді як понад 100 млн доларів США отримали 7,6% респондентів.

Висновки до частини 1

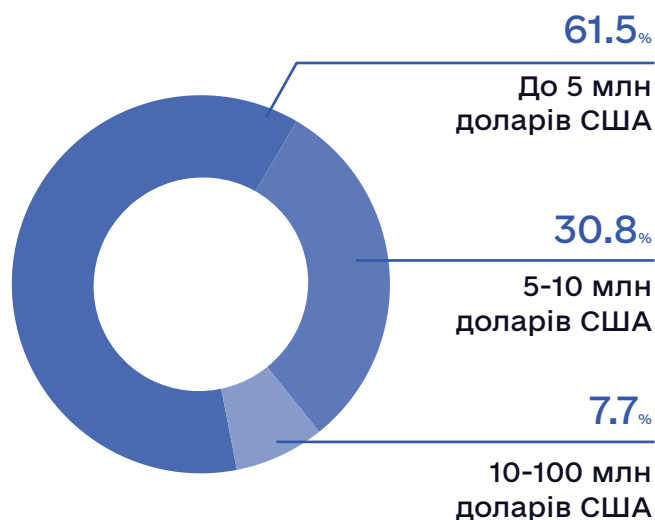
У нашому дослідженні взяли участь представники бізнесу з різних країн і з різноманітних сфер бізнесу, що дає можливість отримати широку картину інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів. Переважна більшість опитаних представників іноземного бізнесу здійснюють діяльність у формі господарських товариств – товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств. Вони здебільшого представляють малий і середній бізнес із чисельністю працівників до 50 осіб (53,8%) або понад 250 осіб (23,1%). За рівнем доходу більшість респондентів зазначили дохід до 5 млн доларів США (46,2%) або від 10 до 100 млн доларів США (30,8%).

Частина 2. Сфери інтересу та інвестиційної привабливості

Ця частина дослідження демонструє обсяг інвестицій, які представники іноземного бізнесу планують інвестувати в Україну, а також галузі української економіки, що становлять для них найбільший інтерес, і форми, у яких іноземні інвестори мають намір здійснювати інвестиції.

2.1. Прогнозований розмір інвестицій у бізнес в Україні

Переважає більшість респондентів розглядає прогнозований розмір інвестицій в Україну в обсязі до 5 млн доларів США (61,5%). Майже 1/3 респондентів розглядає розмір інвестицій в обсязі 5-10 млн доларів США (30,8%). При цьому є інвестори, які готові інвестувати в обсязі 10-100 млн доларів (7,7%).

2.2. Сфери інтересу для іноземного бізнесу в Україні

Найбільші сфери інтересу для іноземного бізнесу в Україні становлять наступні галузі:

1. Будівництво (23,1%);
2. Енергетика (23,1%);
3. Промислове виробництво (15,4%)
4. Промислова очистка води (7,7%)
5. Хімічна промисловість, очищення стічних вод (7,7%)
6. Освітня сфера (7,7%)
7. Послуги сертифікації (7,6%)
8. Гірничодобувна промисловість (7,7%)

2.3. Форми здійснення іноземних інвестицій в Україну

Більшість респондентів (38,5%) зацікавлені у здійсненні прямих інвестицій в Україну. Водночас іноземний бізнес виявляє інтерес до участі в українських проєктах у різних ролях: надавач консультаційних послуг (23,1%), донор (7,7%), підрядник (7,7%), субпідрядник (7,7%), надавач послуг із сертифікації відповідно до стандартів ЄС (7,7%), а також партнер у співпраці з національними виробниками (7,7%).

Висновки до частини 2

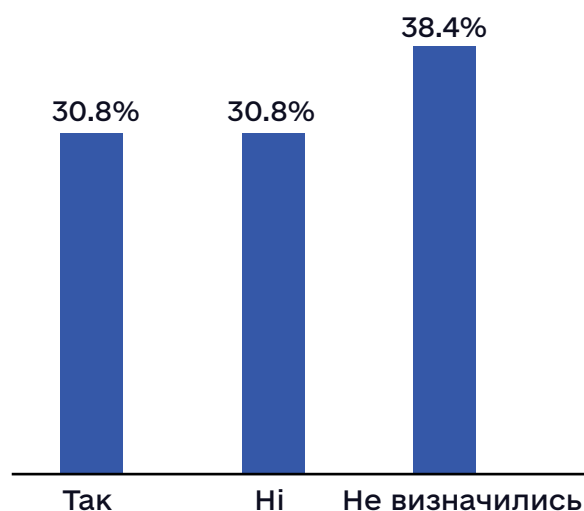
За результатами даних, наведених у цій частині дослідження, переважна частина іноземних інвесторів планує залучати в Україну інвестиції обсягом до 5 млн доларів США. Водночас є й респонденти, готові інвестувати значно більші суми – до 100 млн доларів США.

Найбільш привабливими для іноземного капіталу залишаються такі галузі, як **будівництво, виробництво, енергетика та машинобудування**. Більшість опитаних представників іноземного бізнесу зацікавлені передусім у здійсненні прямих інвестицій, водночас частина респондентів розглядає також інші формати співпраці в межах українських проєктів.

Частина 3. Зацікавленість бізнесу брати участь у публічних закупівлях

Дана частина дослідження демонструє рівень зацікавленості потенційних іноземних інвесторів в участі у проєктах публічних закупівель в Україні. Саме через державні тендери, що проводяться у межах системи публічних закупівель, реалізуються найбільші контракти у сфері B2G, зокрема у сфері відбудови.

Варто відзначити одну з особливостей отриманих результатів: серед респондентів думки щодо участі в державних закупівлях розподілилися порівну – 30,8% не планують брати в них участь, стільки ж (30,8%) заявили про намір долучитися до таких процедур. Водночас найбільша частка респондентів (38,4%) наразі ще не визначилася зі своєю позицією.

Висновки до частини 3

З отриманих відповідей ми вбачаємо, що більшість представників іноземного бізнесу наразі не прийняли остаточного рішення щодо участі у публічних закупівлях – майже 40% респондентів перебувають у стані невизначеності. Водночас цікаво, що частка тих, хто планує брати участь у публічних закупівлях, дорівнює частці тих, хто не має такого наміру – по 30,8%. Така рівновага в оцінках може свідчити або про те, що іноземні компанії наразі не розглядають свою подальшу діяльність в Україні як пов'язану із державними замовленнями, або ж про наявне упереджене чи критичне ставлення до системи публічних закупівель і небажання взаємодіяти з нею.

Частина 4. Стимули та перешкоди для інвестування в Україну

Ця частина дослідження спрямована на аналіз ключових факторів, які безпосередньо впливають на бажання іноземного бізнесу інвестувати в Україну, обсяги таких інвестицій, а також строки їх реалізації. Окрему увагу приділено виявленню бар'єрів, що перешкоджають залученню іноземних інвестицій в Україну.

4.1. Правові та регуляторні перешкоди для інвестування в Україну після закінчення військових дій

Найбільшими правовими та регуляторними перешкодами, які, на думку респондентів, представників іноземного бізнесу, стримують бажання інвестувати в Україну після завершення військових дій, є: дозвільні процедури (15,4%), обмежений доступ до правосуддя (15,4%), відсутність ефективного страхування політичних ризиків (15,4%), корупція (7,7%) та військові ризики (7,7%).

Крім того, було відзначено такі фактори, як: неефективне регулювання іноземного інвестування (7,7%), проблеми у діяльності державних виконавчих органів (7,7%), складність митних і прикордонних процедур (7,7%), податкова політика (7,7%) та недостатній рівень захисту прав інтелектуальної власності (7,7%).

4.2. Питання корупції та прозорості ведення бізнесу в Україні при ухваленні інвестиційних рішень

На запитання, наскільки важливими є питання корупції та прозорості ведення бізнесу в Україні під час ухвалення інвестиційних рішень, понад половина респондентів (61,5%) зазначили, що ці чинники є ключовими. Водночас 38,5% респондентів вважають їх такими, що мають певний вплив на ухвалення рішень, однак не є визначальними.

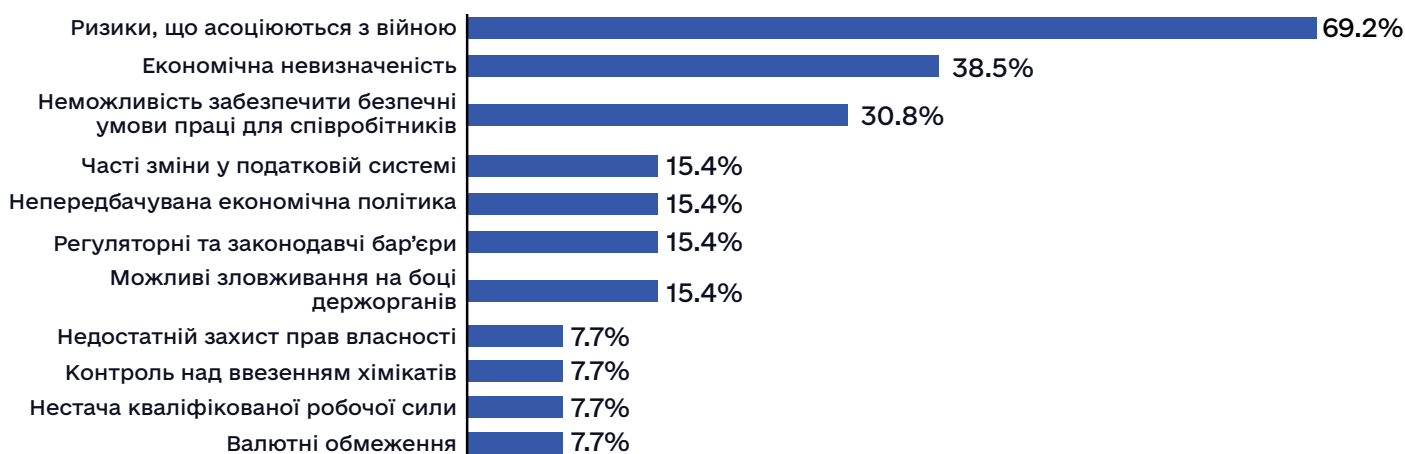
Вплив рівня корупції та прозорості ведення бізнесу в Україні на ухвалення інвестиційних рішень

4.3. Найбільші перешкоди/виклики для зачаткування бізнесу в Україні

Наведемо перелік перешкод, які, на думку респондентів, є найвагомими при прийнятті рішення щодо зачаткування бізнесу в Україні:

1. Ризики пов'язані з війною (69,2%);
2. Економічна невизначеність (38,5%);
3. Неможливість забезпечення безпечних умов праці для працівників з огляду на воєнний стан (30,8%);
4. Часті зміни податкової системи та податкового законодавства; непрогнозованість економічної політики; можливі недобросовісні дії з боку органів державної або місцевої влади та інших державних органів; регуляторні та юридичні бар'єри (15,4%);
5. Недостатність кваліфікованих працівників; обмеження на рух коштів; недостатній захист прав власності (1,7%).

4.4. Вплив війни на готовність іноземного бізнесу інвестувати в Україну

Більше половини респондентів (53,8%) відповіли, що війна є одним з ключових стримуючих факторів для інвестицій. 23,1% респондентів вказали, що очікують завершення війни для початку інвестування в Україну. При цьому інші 23,1% респондентів вказали, що війна жодним чином не впливає на їхнє бажання інвестувати в Україну.

⁷ РБО може не розділяти окремі позиції респондентів, ці думки були відображені у звіті для подальшого аналізу та дискусії.

4.5. Вплив стабільності місцевої валюти, рівня інфляції та економічного зростання в Україні на прийняття рішення щодо інвестування в Україну

Майже половина респондентів зазначили, що стабільність національної валюти, рівня інфляції та економічного зростання в Україні є ключовими при прийнятті рішення щодо інвестування в Україну (46,2%). 38,5% респондентів зазначили, що враховують фактори стабільності національної валюти, рівня інфляції та економічного зростання при прийнятті рішення щодо інвестування в Україну. Лише для менш ніж 1/5 респондентів (15,3%) зазначені фактори не є ключовими під час ухвалення рішення щодо інвестування в Україну.

4.6. Зміни, що сприятимуть притоку інвестицій в Україну

У межах дослідження респондентів запитали, які заходи, на їхню думку, мають вжити український уряд та місцева влада для покращення інвестиційного клімату та залучення прямих іноземних інвестицій.

Нижче наводимо відповіді⁸:

1. Забезпечення доступу до правосуддя (38,5%);
2. Спрощення адміністративних та регуляторних процедур (30,8%);
3. Створення спеціальних економічних зон (15,4%);
4. Зменшення рівня корупції та забезпечення податкових пільг (7,7%).

⁷ РБО може не розділяти окремі позиції респондентів, ці думки були відображені у звіті для подальшого аналізу та дискусії.

Висновки до частини 4

Як свідчать аналітичні дані дослідження, ризики, пов'язані з війною, залишаються ключовим фактором при ухваленні рішень щодо інвестування в Україну. За ними йдуть економічна невизначеність, коливання національної валюти та рівень інфляції. Питання корупції та прозорості ведення бізнесу також відіграють важливу роль у процесі прийняття інвестиційних рішень. Крім того, респонденти вказали на низку правових і регуляторних бар'єрів, які, поряд із воєнними ризиками, впливають на інвестиційну активність. Також було висловлено пропозиції щодо першочергових змін, які, на їхню думку, варто імплементувати для підвищення інвестиційної привабливості України.

Висновки до Розділу II

- Війна залишається головним стримувальним фактором для інвестування в Україну. Водночас, попри складні обставини, іноземний бізнес зберігає значний інтерес до інвестування в країну.
- Найбільший інтерес для іноземних інвесторів становлять такі галузі, як будівництво, виробництво, енергетика та машинобудування.
- Участь у державних закупівлях не є пріоритетною для іноземного бізнесу, на відміну від національного.
- Серед ключових ризиків, які враховують іноземні інвестори при ухваленні рішень щодо інвестування в Україну, – ризики, пов'язані з війною, економічна невизначеність, неможливість гарантувати безпечні умови праці для персоналу в умовах воєнного стану, часті зміни податкової системи та законодавства, непрогнозованість економічної політики, а також можливі недобросовісні дії з боку органів державної та місцевої влади, правоохоронних і контролюючих органів.

Окрему увагу інвестори звертають на такі фактори, як рівень корупції, доступ до правосуддя, захист права власності та непередбачуваність податкової й економічної політики держави.

Рада бізнес-
омбудсмена

Усуваємо перешкоди для ведення бізнесу в Україні

www.boi.org.ua